

ПРОБЛЕМИ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

© Циктор Н.М., 2013

Досліджено проблеми оцінки елементів фінансового механізму забезпечення діяльності підприємств АПК. Розглянуто варіації змістових акцентів його визначення та проблеми, обумовлені динамічною складовою оцінки фінансового механізму в сільському господарстві. Вивчено актуальний стан кредитування як компоненти фінансового механізму.

Ключові слова: фінансовий механізм, сільськогосподарські підприємства, фінансово-кредитна система, фінансові ресурси, кредити.

N.M. Tsyktor

S.G. Gzhytsky Veterinary Medicine and Biotechnology
National University of Lviv

PROBLEM ASSESSMENT OF FINANCIAL MECHANISM OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

© Tsyktor N.M., 2013

The problems of evaluation of elements of the financial mechanism of support for agricultural enterprises. We consider the semantic variations accents its definition and problems caused dynamic component of assessing the financial mechanism in agriculture. Studied the current state of credit as part of the financial mechanism.

Key words: financial mechanism, farms, financial and credit system, financial resources, loans.

Постановка проблеми. Сучасний стан економіки держави зумовлює численні виклики, відповідати на які потрібно сільськогосподарським підприємствам, що хочуть успішно працювати у нових ринкових умовах. Ефективний фінансовий механізм забезпечення діяльності є однією з головних передумов їх конкурентоспроможності в умовах браку фінансових ресурсів. На фінансовий стан сільськогосподарських підприємств істотний вплив мають невисокий рівень обороту активів та сезонність виробництва, ризики, пов'язані із отриманням та збутом продукції, зумовлені низкою чинників складності кредитування на прийнятних для господарств умовах та інші. Оцінка фінансового механізму таких підприємств нерозривно пов'язана як із урахуванням внутрішніх та численних зовнішніх чинників в актуальний момент часу, так і з плануванням й прогнозуванням принаймні у сезонній перспективі. Враховуючи перспективність сільськогосподарського виробництва на державному рівні науково обґрунтований аналіз розвитку галузі неможливий без розвинутих методологій оцінки й моделювання фінансового механізму на рівні окремих підприємств та галузей в умовах мінливого ринкового середовища за обмеженої підтримки з боку держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми аналізу та оцінки фінансового механізму підприємств АПК та формування й управління його окремими складовими досліджували такі українські вчені, як: В. Андрійчук, О. Гудзь, М. Дем'яненко, М. Малік, П.Т. Саблук, П.А. Стецюк, А. Чупіс та ін. Значну увагу звернено на питання державної фінансової підтримки підприємств АПК, тоді як додаткового аналізу потребують перспективи діяльності підприємств у випадку збереження теперішньої структури фінансування діяльності підприємств в умовах сформованої фінансово-кредитної системи. Значно менше уваги тепер надають концептуальним основам опису фінансового механізму як динамічної багатокомпонентної системи.

Постановка завдання. Стан та специфіка виробництва сільськогосподарськими підприємствами визначають потребу розробки і практичної реалізації методології формування та управління фінансовим механізмом підприємств АПК із урахуванням їх власних можливостей, перспектив зростання та можливих змінних умов господарювання у плановому періоді та подальшій перспективі. Основною метою роботи є оцінка аспектів фінансового механізму та проведення аналізу його можливостей за трансформаційних процесів на ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підприємство, використовуючи у своїй діяльності фінансові ресурси, формує певний фінансовий механізм, через який функціонують фінанси підприємства. Якщо фінанси підприємства мають визначений вимір та є конкретною економічною категорією, то фінансовий механізм підприємства проявляє свою дію через відповідні методи та важелі, а його бачення є суб'єктивним. У вітчизняній економічній літературі можна натрапити на дещо інші означення поняття фінансового механізму. Тривалий час у науковій літературі зазначали про концепцію фінансово-кредитного механізму, можна також знайти поняття фінансово-економічного механізму та деяких інших подібних.

Аналіз наявних визначень фінансового механізму дає змогу виявити спільні та відмінні ознаки. Серед перших варто відзначити системність фінансового механізму: він виявляється у взаємодії різних елементів, що формують єдину систему. За одним із визначень [2] фінансовий механізм – це сукупність форм і методів створення і використання фондів фінансових ресурсів з метою забезпечення різних потреб державних структур, господарських суб'єктів і населення, інші бачать у ньому сукупність форм, методів і важелів планового управління фінансовими відносинами [7], згідно з третім визначенням – це система управління фінансами, призначена для організації взаємодії фінансових відносин і фондів грошових засобів з метою оптимізації їхнього впливу на результати виробництва [8]. Наведені визначення демонструють зміщення акцентів у розумінні поняття внаслідок переходу від конкретних фінансових ресурсів до категорії управління діяльністю підприємства. Дещо менш конкретним є визначення [9], згідно з яким фінансовий механізм розуміють як сукупність способів організації фінансових відносин, які використовує суспільство для створення сприятливих умов економічного і соціального розвитку. Будучи достатньо повними, такі означення переносять частину розуміння на поняття відносин, що робить їх менш наочними.

Цієї вади позбавлене запропоноване у [10], мабуть найбільш безсуб'єктне визначення, яке бачить фінансовий механізм як складову господарського механізму, сукупність фінансових стимулів, важелів, інструментів, форм і способів регулювання економічних процесів і відносин; до складу фінансового механізму зараховано передусім ціну, податки, мита, пільги, штрафи, санкції, дотації, субсидії, банківський кредитний і депозитний проценти, облікову ставку, тарифи. У [9] можна знайти порівняльний аналіз різних підходів щодо формування поняття “фінансовий механізм”.

Одне з наведених означень, будучи дещо надлишковим, пропонує відкритий набір визначених показників для аналізу та оцінки фінансового механізму підприємств, зокрема у сфері сільського господарства. Зазначимо, що така оцінка повинна ґрунтуватись не лише на системі найважливіших фінансово-економічних показників [5], але й враховувати важливість й своєчасність кожного показника, його значення для досягнення поставленої цілі, якою зазвичай є максимізація

прибутку чи забезпечення сталого зростання результатів діяльності підприємства. Треба враховувати, що не завжди можна провести ранжування показників за ступенем важливості. Якщо конкретні значення одних параметрів можуть привести до зміни порядку значущості інших параметрів системи фінансового механізму, то це означає, що його можна описати складною нелінійною моделлю.

Проблемою оцінки фінансового механізму сільськогосподарських підприємств є те, що їх діяльність має сезонні особливості й етап отримання виробничого, а тим більше фінансового, результату зазвичай є достатньо віддаленим у часі від моменту залучення фінансових ресурсів. За час, що розділяє ці моменти з високою ймовірністю можуть відбутися зміни у тій чи іншій складовій фінансового механізму. Саме тому адекватна модель фінансового механізму забезпечення сільськогосподарських підприємств повинна бути не лише динамічною, а й мати властивість стійкості у часі на період прогнозованої діяльності підприємства. Сучасні фінансові інструменти, такі як страхування чи форвардні контракти, дають можливість підвищувати стійкість фінансового механізму шляхом деякого зниження його економічної ефективності. Разом із тим такі заходи приводять до зниження ризиків, а саме високі ризики є однією із причин складності кредитного забезпечення певних категорій сільськогосподарських підприємств. Треба зауважити, що таке розуміння стійкості фінансового механізму не збігається із класичним розумінням оцінки фінансової стійкості підприємства на основі коефіцієнта концентрації власного капіталу.

Бачення структури фінансового механізму залежить від розуміння економічних та суспільних відносин. До їх складу переважно входять такі елементи, як фінансові методи та важіль, правове, нормативне та інформаційне забезпечення [8]. З огляду на суб'єктно-об'єктні відносини у фінансовому механізмі виокремлюють керуючу і керовану підсистеми [5], взаємодія яких задає управління фінансовими відносинами через фінансові інструменти за допомогою фінансових методів. Під час аналізу та оцінки ефективності використання фінансових ресурсів ключовими параметрами є визначення оборотності окремих складових елементів. Оптимізують фінансовий механізм якісними змінами у складі його керованих елементів, що забезпечує перспективи для економічного зростання підприємства. Критерієм оптимізації є достатній для запланованих темпів економічного росту обсяг фінансових ресурсів, сформованих за рахунок різних джерел, мінімальної вартості та прийняттого рівня ризику. Вибір різних мір ризику приводитиме очевидно до різних стратегій формування бажаної структури фінансового забезпечення підприємства АПК.

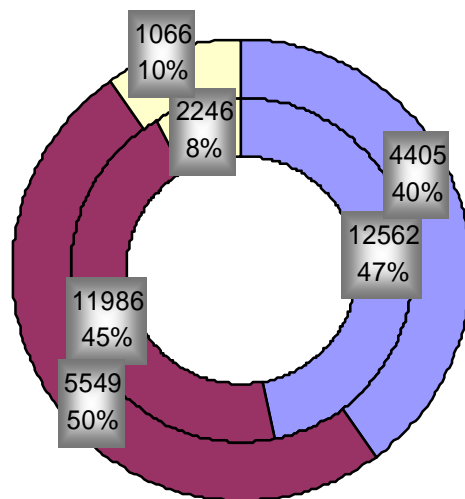
Ефективний фінансовий механізм забезпеченням відповідними ресурсами сільськогосподарських підприємств передбачає управління фінансовим забезпеченням через вирішення п'яти основних завдань в організації забезпечення фінансовими ресурсами [3]: визначення потреби підприємства у фінансових ресурсах, формування оптимальної структури фінансових ресурсів, ефективне використання фінансових ресурсів, створення умов для досягнення постійної платоспроможності та прибутковості виробничої діяльності, управління фінансовими потоками, забезпечення фінансової рівноваги та стійкості.

Оцінка фінансового механізму сільськогосподарського підприємства повинна безумовно передусім враховувати внутрішні показники діяльності підприємства, проте з огляду на структуру системи, що становить фінансовий механізм, більшість її елементів є зовнішніми, а тому перспективна оцінка такого механізму конкретного підприємства – це передусім проєкція можливостей та планів підприємства на майбутню ситуацію в державі та прогнозний стан ринку. Повинно виконуватися головне завдання фінансових ресурсів, яке полягає у забезпеченні узгодження інтересів держави з інтересами суб'єктів господарювання, що виробляють ВВП [9]. За допомогою фінансового механізму розподіляють створений у суспільстві продукт на частини, що надходять до державного бюджету чи залишаються у виробників. Основним інструментом тут виступає податкове регулювання у складі правового забезпечення фінансового управління як компонент фінансового механізму підприємства. З погляду підприємства можна виокремити дві основні суб'єктні сторони у фінансовому механізмі, якими є саме підприємство в особі його

фінансового керівництва та держава через свої численні інструменти впливу. Третью, нерідко дуже важливу, стороною є зовнішній чинник, що реалізується через механізм забезпечення конкурентоспроможності на ринку. Така система механізмів створює зовнішні умови, у яких підприємство намагається досягти реалізації кінцевих цілей фінансово-господарської діяльності. Тому маємо складну систему взаємодіючих механізмів, що не дає змогу застосовувати спрощений підхід до проблеми дослідження фінансового механізму підприємств.

Водночас питання врахування різних компонент механізму зовсім не однозначне. Важливим є державний суб'єкт і це відображено у численних наукових дослідженнях, присвячених методам та формам державної фінансової підтримки підприємств АПК. Очевидною причиною є те, що, з одного боку, державна підтримка сільгоспвиробника – звичний для нашої країни спосіб господарювання ще з радянських часів, а з іншого, – сільське господарство у країнах Європи, які нерідко беруть за зразок, має значні преференції та субсидії з боку держави і від українських виробників сільгосппродукції можна почути: забезпечте нам підтримку, як у країнах Європи, а тоді вимагайте конкурентоспроможності при вступі держави у міжнародні організації. Проте вітчизняна фінансова підтримка галузі все ще віддалена від її потреб; підходи до пошуку способів вирішення проблем управління фінансовими ресурсами у АПК розглядають переважно відповідно до бачення сфери АПК як такої, що перебуває у стадії формування, будучи компонентою економіки, що перманентно у перехідному періоді. Тим не менш питання перспектив розвитку фінансового механізму сільськогосподарських підприємств за збереження нинішнього рівня підтримки потребує подальших ґрунтовних досліджень. Дослідники стверджують [5], що формують таку позицію: стан бюджету не дає змоги запровадити широку пряму підтримку вітчизняного сільгоспвиробника, проте уряд та влада усіх рівнів докладають усіх зусиль для створення сприятливих фінансово-економічних умов для діяльності сектору; обмежувальні заходи відіграють стабілізуючу роль та покликані боротись із спекулятивним розхитуванням ринку. Не вдаючись до аналізу форм та методів регуляторної політики держави, окреслимо тим не менш деякі показники фінансово-економічного середовища, у якому працюють сільськогосподарські підприємства, оскільки ці показники також є елементами фінансового механізму підприємства.

За відсутності достатньої прямої підтримки та браку власних фінансових ресурсів зростає роль кредитування сільськогосподарських виробників, про що зазначають численні автори [3, 4, 11] та інші. Як зазначалось вище, специфіка аграрної галузі потребує наявності кредитів на достатньо довгий термін. Проте за даними [1] станом на осінь 2012 року значна частка кредитів (40 % кредитів у іноземній валюті і 47 % у національній) видана на термін до 1 року (див. рис. 1). Довгострокове кредитування не перевищує 10 %. Такий результат не можна вважати задовільним з огляду на вирішення задачі створення сприятливих для сільськогосподарських підприємств умов. Звичайно, такі проблеми можна розуміти як труднощі функціонування банківської системи в Україні і не зараховувати їх до проблем АПК. Проте розглянемо такий показник як ставку за кредитами та її величину порівняємо для різних видів економічної діяльності. Бюлетень НБУ належить до однієї категорії сільське господарство, мисливодство та лісове господарство (див. табл. 1). У іноземній валюті ставки за кредитами для сільського господарства є на третьому місці після ставок для добувної промисловості та операцій з нерухомістю та становлять у середньому 7,7 %. Проте кредити у національній валюті у с/г виробництві беруть під рекордно високі ставки у 22,9 %, поступаючись лише кредитам у переробній галузі. Для порівняння середні відсоткові ставки у сфері операцій із нерухомим майном становлять 19,0 %. Відзначимо ще одну особливість кредитування сільського господарства в Україні з огляду на його регіональність. Згідно з тим самим джерелом [1] 53 % кредитів у сільське господарство, наданих нефінансовим корпораціям за регіонами, надано у Київській області, ще 14 % у Дніпропетровській, 5 % – Миколаївській, 4 % – Хмельницькій, 3 % – Харківській, решта – менше. Частково це звичайно пов'язане із особливостями юридичної реєстрації суб'єктів господарювання, проте тим не менш, регіональні диспропорції вражають.



■ до 1 року ■ від 1 до 5 років □ більше 5 років

Рис. 1. Кредити у сільське господарство у іноземній валюті (зовнішній ряд) та у національній валюті (внутрішній ряд) станом на кінець жовтня 2012 (за строком кредиту), млн грн та частка

Таблиця 1

Процентні ставки за кредитами за видами економічної діяльності у жовтні 2012 р.

Види економічної діяльності	Усього	У нац. валюті	У інозем. валюті
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	16,3	22,9	7,7
Рибальство, рибництво	16,7	22,8	12,6
Добувна промисловість	11,8	21,4	4,9
Переробна промисловість	16,1	23,5	8,6
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	20,5	22,1	8,6
Будівництво	17,2	18,3	11,4
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	16,4	20,3	8,4
Діяльність готелів та ресторанів	19,4	20,4	11,1
Діяльність транспорту та зв'язку	16,1	20,8	10,9
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	14,0	19,0	7,5
Освіта	21,0	21,6	12,0
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	22,2	22,4	12,6
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	13,8	14,3	12,9

Підсумовуючи наведені дані, що описують ситуацію із кредитуванням сільськогосподарських підприємств як із елементом фінансових методів у структурі фінансового механізму, сформулюємо висновки. Кредити у національній валюті як фінансові інструменти забезпечення сільськогос-

подарських підприємств є малодієвими. Більш доступними є кредити у іноземній валюті, як з огляду на процентні ставки, так і частково з огляду на термін кредитування. Для того, щоб мінімізувати ризики, пов'язані із валютними операціями, підприємство повинно мати прибуток у вигляді відповідної валюти. Це означає, що ситуація у сфері сільськогосподарського виробництва відповідно до діючих елементів фінансового механізму штучно адаптована до експортно-орієнтованих підприємств, а орієнтований на внутрішній ринок виробник, особливо дрібний, стикатиметься із значними труднощами у фінансовій сфері.

Висновки. Оцінка фінансового механізму сільськогосподарських підприємств необхідна для забезпечення ефективності використання фінансових ресурсів на підприємстві. Кількісна оцінка фінансового механізму сільськогосподарських підприємств ускладнена суб'єктивністю бачення деяких елементів його структури. Поняття такого механізму передбачає системну взаємодію зовнішніх та внутрішніх чинників. Структурний аналіз поняття виявляє сукупність показників, що можуть бути використані для оцінки фінансового механізму підприємства. Оцінюючи фінансовий механізм підприємств у сільському господарстві, потрібно попередньо врахувати важливість окремих його елементів з огляду на сформульовану мету оптимізації фінансового механізму та застосувати елементи прогнозування для аналізу показників фінансового механізму у динаміці протягом розрахункового періоду. Серед фінансових інструментів у складі фінансового механізму підприємства важливим є механізм кредитування. Нинішня ситуація із кредитуванням підприємств у сільському господарстві не є сприятливою для підвищення їх фінансової ефективності.

1. Бюлетень Національного банку України. № 12/2012 (237). – 187 с. – (Бібліотека офіційних видань). 2. Василик О.Д. Теорія фінансів. – К.: НІОС. – 2000. – 104 с. 3. Гудзь О.Є. Пріоритетні напрями формування та ефективного використання сільськогосподарськими підприємствами фінансових ресурсів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://agrofin.com.ua/files/gudz_37.pdf. 4. Дем'яненко М.Я. Проблеми фінансово-кредитного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників в період формування ринкових відносин. – Економіка АПК., 1999. – № 1. – С. 41–44. 5. Крамаренко Г.О. Фінансовий аналіз: підруч. / О.Є. Чорна. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 392 с. 6. Малік М. Й. Формування фінансової підтримки розвитку аграрних підприємств – Економіка АПК., 2010. – № 12. – С. 166. 7. Никольский П.С. Финансы в системе хозяйственного механизма управления промышленностью. – М.: Финансы и статистика, 1982. – 128 с. 8. Поддєрьогін А.М. Фінанси підприємств: підруч. – 2-ге вид., перероб. та доп. / Л.Д. Буряк, Г.Г. Нам та ін. – К.: КНЕУ, 1999. – С. 18. 9. Поленчук В.М. Фінансовий механізм підприємства в умовах ринкових трансформацій / О.Б. Наумов. – Економічні інновації. – 2012. – Вип. 47. – С. 229–238. 10. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь – 2-е изд., испр. / Б.А. Райзберг, Л.М. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. – М.: ИНФРА-М, 1999. – С. 369. 11. Стецюк П.А. Практичні аспекти аналізу ефективності використання фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств / П.А. Стецюк. – Облік і фінанси АПК. – 2007. – № 11–12. – С. 110–113.